

הרב יהושע וייסינגר

כשרות סוכה מתנפחת

ראשי פרקים

- א. הצגת השאלה
- ב. סוכה ראויה לשבעה
1. סכך ראוי לשבעה
2. דפנות ראויות לשבעה
3. המשך מצב קיים
4. סיכום ביניים ופתרונות מעשיים
- ג. מעמיד בדבר המקבל טומאה
- ד. הפעלת המדחס בשבת
- ה. פירוק סוכה בחול המועד
- ו. סיכום

א. הצגת השאלה¹

התפתחות הטכנולוגיה המודרנית מביאה בכנפיה אתגרים ודיונים הלכתיים חדשים. אחת מהן הינה המצאה חדשה, סוכה המתקפלת לגודל מינימלי, ומתנפחת בתוך זמן מועט. גוף הסוכה בנוי ממסגרת צינורות P.V.C. גמישים כאשר קוטר כל צינור

הוא 22 ס"מ. דפנות הסוכה עשויות מיריעות פלסטיק רחבות ויציבות שמוצמדות למסגרת הצינורות. מדחס אוויר המוצמד למבנה הסוכה ממלא את צינורות הסוכה באוויר, ובכך נותן להם קשיחות ויציבות. במשך ימי החג מחובר המדחס לספק כוח (חשמל, רכב וכדו'), וכשיש ירידה בלחץ האוויר של הדופן (דבר שקורה בתוך 36 שעות) מופעל המדחס בצורה אוטומטית וממלא מחדש את מסגרת הסוכה. לאחר הקמת הדפנות מניחים על גבי הסוכה סכך לנצח, ומהדקים אותו ברצועות פלסטיק המתחברות ב'סקוטש'. הסוכה נוחה לנשיאה בשל גודלה ומשקלה המינוריים, וניתן להרכיבה ולפרקה במהירות (46 שניות בלבד). יש מקום לבחון את הנושא מכיוונים שונים: סוכה ודפנות הראויות לשבעה, מעמיד סכך בדפנות פלסטיק, הפעלת המדחס בשבת והיתר פירוק הסוכה בחול המועד.

1. מאמר חלוצי בנושא זה פורסם ב'קובץ בית אהרון וישראל' שנה לא, גיליון א (קפא) תשרי-מרחשון תשע"ו, עמ' פא-פג. יש לציין שמאמרנו יציג גישה אחרת, ויבחן את הנושא מהיבטים אחרים.

ב. סוכה ראויה לשבעה

1. סכך ראוי לשבעה

כשרות סוכה מצריכה אמות מידה הלכתיות מדויקות, אחת מהן היא הצורך בסוכה שתחזיק מעמד לאורך כל שבעת ימי החג. הגמרא בסוכה (כב,ב) דנה בצורך זה, ושם היא מציגה מחלוקת בין רבי אליעזר לרבנן. טעמו של רבי אליעזר הוא: "אמר קרא (דברים טז,יג) חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים, עשה סוכה הראויה לשבעה". אמנם חכמים חולקים ומתירים, אך הראשונים מסבירים שהתירו רק כאשר בונה סוכה בחול המועד, אך לכו"ע בבונה מערב החג, צריכה בנייתו להיות ראויה לשבעה. נחלקו הפוסקים מה הכוונה "ראויה לשבעה", מי אמור להיות ראוי לשבעה ומדוע.

בסוגיה אחרת דנה הגמרא במקרה שהסוכה כשרה בתחילת החג, אך מציאותית אינה מחזיקה מעמד בכשרותה לאורך כל ימות החג. שם עוסקת הגמרא בסכך המתייבש במהלך החג (סוכה יג,ב): "ירקות וכו' פוסלים בסוכה משום אור מ"ט דלכי יבשי פריכי ונפלי כמאן דליתנהו דמ"י". הגמ' מכריעה שסכך כזה אינו כשר אף בשלב שעוד לא התייבש, וזאת מכיוון שסופו להתייבש. הר"ן מרחיב את הדיון גם ליתר דיני כשרות הסכך: "ומינה דכל דבר העשוי להתייבש בתוך שבעה עד שתהיה חמתו מרובה מצילתו אף מעכשיו הוא פסול"².

דברים אלו הינם הבסיס לדברי הרמ"א ביחס לכשרות הסכך (תרכט,יב): "וכל מה שדרכו ליבש תוך שבעה מיד דייננן ליה כאילו הוא יבש". וכדברי הר"ן פוסק המשנ"ב (ס"ק לה בשם הלבוש):

והוא הדין כל דבר שדרכו ליבש בתוך ז' וכו', אף מעכשיו הוא פסול דגזרו בו חכמים שלא יבוא לידי ביטול מצוות סוכה שמא לא יוכל לעשות אחרת תוך החג ויבטל מצוות סוכה.

טעם הדבר, לדבריו, משום גזרה שמא לא ישב בסוכה, אך מעיקר הדין סוכה זו כשרה. וכך גם מדייק הפרי-מגדים (אשל-אברהם, תרכט,יג) ברמב"ם. לדבריו התייבשות הסכך תפסול את הסוכה מדאורייתא בעת ההתייבשות בלבד, אך כעת הפסול מדרבנן בלבד:

ולכאור' משמע ברמב"ם (סוכה ה,ג) וטור דהנך דרכן לייבש מן התורה פסול, לא מדרבנן. ומ"מ לכתחילה צריך לעשות סוכה ראויה לשבעה מן התורה.

בניגוד אליהם, הריטב"א (שם, ד"ה אמר שמואל) ועוד ראשונים רואים פסול זה מדאורייתא כבר מעכשיו:

דכלהו מדינא נינהו ולא מדרבנן, דכיון דלאו בני קיומא נינהו לשבעת ימים מהשתא חשיבי כמאן דליתנהו.

לשיטתם קשה לבוא ולהקל במצבי צורך מסוימים בשל העובדה שחיסרון זה פוגם בסוכה מדאורייתא. אך כפי שהבאנו לעיל, שיטת המשנ"ב וכך נפסק להלכה, שהפסול הוא מדרבנן בלבד.

2. סוכה ז, א וראה בב"י סי' תרכט את שיטות הראשונים.

2. דפנות ראויות לשבעה

נחלקו האחרונים האם דין זה נאמר גם ביחס לדפנות הסוכה. הדרכי-משה וכך ברמ"א (תרל"א) הביא דין זה גם ביחס לדפנות: "לא יעשה דפנות מדבר שריחו רע או **דבר שמתייבש תוך שבעה** ולא יהא בו שיעור מחיצה". הגר"א (שם ס"ק ד) מציין שמקורו בסי' תרכט סעי' יב בהג"ה, כלומר מדין סכך: "וכל מה וכו' דינין הכא וכו'". ומבאר המשנ"ב (ס"ק ה) את כוונתו: "רצונו לומר, דינין ליה כאילו כבר נתייבש ועי"ל בסי' תרכ"ט יב, בהג"ה".

לשיטת הרמ"א והגר"א ניתן להביא ראיות שונות שיש צורך שגם הדפנות יהיו ראויות לשבעה. ראשית, בדין סוכה הגבוהה למעלה מעשרים אמה (סוכה ד, א) אחת הפתרונות המוצעים בגמרא הוא להגביה את קרקעית הסוכה ע"י עפר. אומרים הראשונים (טור סי' תרלג; ריטב"א, סוכה ד, א) שיש צורך שיבטל את העפר שם לכל שבעת הימים (ראה ב"י בשם הרא"ש), וכך נפסק בשו"ע (תרלג, ד). טעמם משום שיש צורך בדפנות כשרות ראויות לשבעה, וכך כתבו הערוך-לנר (ד, א) והישועות-יעקב (תרלג, ב). ובעמק-סוכות (שם) כתב:

דביטול לשבעה ע"כ צריך מדכתיב חג הסוכות תעשה לך ז' ימים, דבעינן סוכה הראויה לשבעה, ובביטולו לפחות משבעה לא מהני גם על הזמן שביטלו מחמת שאינו ראוי לשבעה.

מנגד, יש אחרונים (מגיד-משנה ד, יג) שלומדים ברי"ף וברמב"ם (כך גם כותב הריטב"א בשיטה אחת), ש"בעינן ביטול לעולם כדי שלא ימלך ליטלו",³ כלומר חששו חז"ל שמא ימלך וייטול את העפר בתוך שבעת ימי החג.⁴

בכל מקרה, אנו רואים שסוכה שאינה בגובה המתאים לאורך כל שבעה ימים (לפחות) אינה כשרה. משמע שדפנות צריכות להיות כשרות וראויות למשך שבעת הימים.⁵

ראיה נוספת ניתן להביא מדיני נר חנוכה. באחרונים מצאנו השוואה בין שיעור הזמן שהנר צריך לדלוך (חצי שעה)⁶ לבין שיעור הזמן שהסוכה צריכה לעמוד (שבעה ימים). וכך

3. יש לציין שדעת רוב האחרונים להקל בזה, כך במשנ"ב, כה"ח (תרלג, ד; שנה, ג) בשם הלבוש, הדרישה, הא"ר, הגר"ז ועוד. לפי"ז יש לבחון מדוע פסק השו"ע שיש לבטל דווקא בפה. אולי חומרה זו נועדה למצב שבו האדם מתכוון לפרקה בחוה"מ, ולכן הצהרה זו מכוונת את דעתו וממילא דברים שבלב אינם דברים. וראה בפמ"ג (אשל-אברהם תרלג) בעניין זה.

4. יש לציין שדיון זה יהיה נכון אף ביחס לסכך, שאין לפרקו כל שבעה. אך לשיטת ר"ת בתוס' (ט, ב ד"ה הא) שמפרש שלמעלה מעשרים אמה לא חשיב סכך פסול מאחר שאין הפסול אלא מחמת גובה ולא מחמת עצמו, ממילא לשיטתו הדין יהיה שונה.

5. את הראיה הזו ניתן לדחות מכמה בחינות: א. דין ראוי לשבעה אינו תלוי בשאלה בכמה זמן זה עומד, אלא בשאלה אם איכות הבנייה והחומר יחזיק לשבעה ימים, כמו שמצאנו בסוכה (ח, ב) סוכת רבק"ש כשרה, ומבאר רש"י: אף שאינה קבועה - שפעמים רועים כאן ופעמים כאן, וכן בר"ן מפורש שפעמים ש"אין עושים סוכה אלא לשעה". משמע שמה שרלוונטי הוא איכות הבנייה ולא כמות הזמן שזה עומד. ב. יש לחלק שכאן מדובר בסוכה פסולה שאתה בא להכשירה, וממילא צריך הכשר מעולה וקבוע, אך אין ללמוד מכאן לסוכה שמצד עצמה היא כשרה ונפסלת ע"י מחשבה בעלמא שאולי יפרקה. ג. את הראיה מהצורך **לבטל את העפר** לאורך כל שבעה, לכאורה ניתן לדחות, שהרי הצורך בביטול שכזה הינו רק משום שזו הגדרת ביטול ופחות מכאן לא נחשב לביטול. ראה עוד בקובץ אור-תורה, כסליו תשע"ו, חוברת ג (תקפב) לו, עמ' דש-שו.

6. הצורך לשיעור זמן מיינימלי שהנר ידלוך הוא אף במקרה שנכבה הנר לאחר ההדלקה, כפי שכתוב בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תקלט) שלמרות דין "כבתה אין זקוק לה", אם כיבה במזיד זקוק לה וידליק שוב. וכך משמע בשו"ע שהביא את דין "כבתה אין זקוק לה", אך משמע שרק בשוגג, וממילא במזיד יצטרך להדליק. וכך למדו אחרונים רבים, ראה גן-המלך (סי' מג) והובא בבאה"ט (תרעג, יא); מור-וקציעה (תרעג); פמ"ג (אשל-

משווה בשו"ת 'האלף לך שלמה' (או"ח סי' שעח) שרצה להכשיר מי שהדליק במקום שהרוח שלטת, וראיתו מהבונה סוכה בראש ספינה ולמחר הרוח עוקרת דפנותיו שכשר, משמע שהדין שווה, וממילא לשיטתו שנפסק שאסור להדליק במקום שכזה ממילא אף סוכה כזו פסולה. יש להעיר שהרב עובדיה יוסף השיג עליו, ומ"מ מדברי שניהם למדנו על ההשוואה שבין דין כיבוי הנר לדין סוכה כל שבעה (ראה יבי"א ח"ד, או"ח, סי' נב).⁷ ממילא אף מסוגיה זו רואים את החובה לדפנות הראויות לשבעה.

ניתן להסביר את הקשר בין הסכך לדפנות עפ"י דברי הר"ן (על הרי"ף, סוכה כא, א) שראה בבניית הסוכה דין נוסף על פני הישיבה בה, וכתב:

נ"ל דהיינו טעמא דכיון דאמר רחמנא בסוכות תשבו שבעת ימים צריך שתהיה לו סוכה כל שבעה, והיינו דקתני סיפא אבל מוריד הוא הכלים מן המנחה ולמעלה מפני כבוד יו"ט האחרון של חג, כלומר אע"פ שצריך כל שבעה לעשות סוכתו קבע היו לו כלים נאים ומצעות נאות ראוי שיהיו בסוכה כל שבעה, אפילו הכי מפני כבוד יו"ט האחרון של חג רשאי להורידן.

הסבירו האחרונים שסוכה אינה רק אמצעי לקיים את מצוות הישיבה בה, אלא יש דינים ב'חפצא' של הסוכה.⁸ זוהי צורת המצווה. צריך לעשותה כדירת קבע, ואם אינו קובעה לסוכה עד גמר מצוותה חסר בחשיבותה כדירה.⁹ ממילא אעפ"י שיש לו סוכה אחרת שיוצא בה, עדיין יש צורך בסוכה שתהיה עומדת שבעה ימים, וכך הביא הרי"ש אלישיב לדינא.¹⁰ ממילא צריך שגם הדפנות יהיו ראויות לשבעה, שאף הן מדיני הסוכה.

השוואה זו שבין סוגיית כשרות הסכך לכשרות הדפנות אינה מוסכמת בין האחרונים. כפי הנראה, לחלק גדול מהאחרונים נראה שאין חובה שהדפנות יהיו ראויות לעמוד כל שבעה, ונציין כמה ראיות לכך. הגמרא (כג, א) עוסקת בכשרות סוכה שדפנותיה עשויות מבעלי חיים, וכך כותבת:

עשאה לבהמה דופן לסוכה ר"מ פוסל ור' יהודה מכשיר, שהיה רבי מאיר אומר כל דבר שיש בו רוח חיים אין עושין אותו לא דופן... מ"ט דר' מאיר אביי אמר שמא תמות. רבי זירא אמר שמא תברח...

הרש"ש (ד"ה ור"מ) הוכיח שבדפנות אין צורך בראויות לשבעה. ראיתו היא מכך שלשיטת אביי, ר"מ פוסל בהמה לדפנות שמא תמות, והגמרא מעמידה שמדובר במתוחה

אברהם (תרעג); אבני"ז (סי' תקג) שדן בדברי הרשב"א; מאמר-מרדכי (תרעה, ו). וכך מסקנת הרב עובדיה יוסף (חזון-עובדיה, חנוכה כזו). יש להעיר שישנם שחלקו על קביעה זו, ראה חיי"א קנד, כב; שפי"א שבת כא, ב.
7. וכך גם משמע בספר גן-המלך (סי' מג) אחרי דיון בסוגיית כבתה אין זקוק לה, כתב שאם הניח במקום שהרוח מצויה דינו שווה לכיבוי בידיים. משמע שמעשה אקטיבי של כיבוי בידיים יותר גרוע ממי שהניח במקום שהרוח מצויה. ואף הסותר סוכה, או בונה אותה בלי שיעור הזמן הנצרך, דפנות אלו אינן כשרות.
8. ראה בחידושי הגר"ח מבריסק על הרמב"ם (סוכה ו, טו) שאף הוא קושר בין הלכות סכך להלכות דפנות, ואף שאין הדפנות בכלל סוכה לגמרי, מ"מ דין הדפנות בחלק מהעניינים כסכך, כגון לענין איסורי הנאה ועוד. וכהגדרתו שאינם חלק מהחפצא של הסוכה אלא חלק ממצוות הסוכה, וביחס לזה יש חיבור לסכך.
9. וראה עוד בחידושי בסטנסיל (אות כד) שדן ביחס לרצפת הסוכה, אם יש בה דיני סוכה. מחד קיים שם דין של קרקע גזולה ומצווה הבאה בעבירה, ומאידך אין לה דיני סכך. בנידון שלנו יש יותר מקום לדיון זה, מכיוון שהרצפה היא חלק אחד עם הדפנות, כלומר אף היא עשויה מפלסטיק ומחוברת למכלול המבנה. ממילא יש לבדוק אם דיני הדפנות יהיו כדיני הקרקע. וראה מנחת-אשר, סוכות, סי' כט, עמ' קנ"ג, ואכמ"ל.
9. ולכן המצעים הנאים יהיו בסוכה ולא יפרקה כל החג, ועוד.
10. אמנם לשיטתו כל סוכה מתקפלת אינה מועילה, אך מדבריו הראינו את הקשר שבין דפנות לסכך. ראה שבות-יצחק ג, פרק ו, סעי' א, עמ' מג.

בחבלים מלמעלה, אחרת יש חשש שתבטל. על זה היא מקשה, א"כ מה החשש שמא תמות, הרי המחיצה לא תתבטל, שהרי היא מתוחה בחבלים מלמעלה. ומתוצאת: "זמנין דמוקים בפחות משלשה סמוך לסכך, וכיון דמיינתא כווצא, ולא אדעתיה". לכאורה גם אם נתן בלבו לתקנה, הרי הסוכה פסולה משום שאינה ראויה לכל שבעה. אלא משמע שבדפנות לא בעינן ראויה לכל שבעה. כך משמע מרש"י (סוכה יב, א ד"ה וכולן) וכך כתב הרא"ש שסוכה משמע רק סכך ולא דפנות (בשם ר"ת, סוכה פ"א סי' יג).

יתר על כן, וכי בהמה יכולה לשרוד קשורה במשך שבוע מבלי לאכול? הרי גם פה הבעלים 'מתחזקים' אותה במשך ימות השבעה. משמע שאף אם צריך ראויות לשבעה, ה'תחזוק' היום-יומי מועיל להחשיבה כדופן עומדת וקבועה.

דבר זה גם מוכח מהסוגיה המקבילה בעירובין (מד, א) ביחס לעשיית דפנות הסוכה מבני אדם, שהסוכה כשרה, וכך נפסק בשו"ע (תרל, יב), אך בשבת אין לעשות כן עיי"ש.¹¹ ושוב יש לתמוה, האם בני אדם אינם צריכים תחזוק יום יומי כנשימה תמידית וכדו'! ואעפ"כ פשוט שהם מוגדרים כדפנות, ואע"פ שבעת הנשימה האוויר בא אליהם מן החוץ הם עדיין ראויים לשבעה. ממילא גם בסוכה המתנפחת, נראה פשוט שהדפנות הינן דפנות למרות חיבור המשאבה השומרת על לחץ החמצן במבנה.

כעין זה מוכיח המרחשת (סי' טז, אות ח) שדין סוכה הראויה לשבעה נאמר רק ביחס לסכך ולא ביחס לדפנות. לדבריו, הדיון אודות דפנות סוכה המועילות לשבת וסוכות (סוכה ז, א), משם עולה דמיגו דהווי דופן לענין שבת, הווי דופן לענין סוכה.¹² ומבואר שם ברש"י שהסוכה כשרה רק בשבת ולא בחול. ממילא קיימת אופציה של סוכה שאינה ראויה לדירה כל שבעה ועדיין כשרה, ועל כורחנו דדין סוכה ראויה לכל שבעה לא נאמר בדפנות אלא רק בסכך.¹³

בעיון מדוקדק בדברי הריטב"א (יב, א) נראה שאף הוא מחלק בין שתי הסוגיות בצורה מפורשת, וכך מביא כף-החיים להלכה (תרל, יא) בהעירו על דברי הרמ"א:

או דבר שמתייבש וכו', אבל אותם שנושרין עליהן אינם פסולים, אלא לסכך שנושרין על השולחן. רשב"א. ביאורי הגר"א.

לדבריו, עלים המתייבשים ונושרים מן הדפנות, אינם פוסלים אותן מלהיות דפנות, שהרי דין זה נאמר רק ביחס לסכך. והסבר דברי הרמ"א עוסקים במקרה שלא יהיו לו דפנות כלל שאז פסול, לכן עליו לוודא שהדפנות לא יתייבשו. ועדיין צ"ע שיטת הגר"א.

כעת נחזור לדון ביחס לסוכה המתנפחת. נתוני היצרן מראים שבטווח שבין 24-36 שעות, לחץ האוויר שבסוכה יורד בצורה משמעותית, והדפנות מתמוטטות, וממילא הסוכה אינה ראויה לישיבה וכ"ש לאכילה. מבנה זה זקוק לתחזוק תמידי ע"י חיבורו למדחס הפועל עפ"י חיישן המודד את לחץ האוויר במתקן.

יש מקום לבחון האם ניתן להגדיר את הדפנות כעומדות כל שבעה לאור העובדה שהמשאבה מחוברת לדפנות באופן קבוע, ובעת הצורך מזרימה אוויר לסוכה (דבר הגורם

11. ראה בחוט-שני (קרליץ) הל' סוכה עמ' רכט-רלא, פרטי דינים מחודשים ביחס לעשיית דפנות מבני אדם, כדוג' . כאשר חברו משמש כדופן הסוכה וממילא יכול לאכול אך רק כאשר פניו הם לתוך הסוכה ואכמ"ל.

12. וכך גם מקשה המשכנות-יעקב (קה"י), ישועות-יעקב (סי' תרל) ודחק לתרץ שהמדובר כשחל שביעי של חג להיות בשבת.

13. וכך מתרץ גם בשו"ת שנות-חיים (קלוגר) סי' עג; באר-אברהם (סוכה ז, א); יד-אליהו (רגולר), כתבים, ערך "מזוזה".

להחזרת הלחץ לגובה הנצרך כך שהסוכה לא תיפול). מחד יש לטעון, שבסופו של דבר הסוכה עומדת כל שבעה, ובשיתוף עם המדחס הכול יציב. מאידך, הלא באופן אובייקטיבי הדופן לבדה אינה יכולה להחזיק לשבעה ימים, והיא זקוקה לתחזוק תמידי. כך למשל, האם נאמר שדופן העשויה מפירות העומדים להתייבש תוכשר, במקרה שיעמוד לידה ויזלף עליהם מים?

על פניו, דין זה דומה למח' האחרונים ביחס להדלקת נרות שבת ויו"ט ע"י חשמל,¹⁴ יש לבחון האם קיימת פה פעולה חד-פעמית של הדלקת הנורה ואח"כ הפעולה מתחדשת כל רגע מעצמה, או שיש כאן פעולה מתמשכת.¹⁵ הרש"ז אוירבך דן בכך ביחס להדלקת נר חנוכה ע"י חשמל, ומחלק בין חשמל המגיע מחברת חשמל לבין פנס או ספק כוח דומה. חשמל המגיע מחברת חשמל מתחדש בכל רגע נתון, וממילא המשך ההדלקה אינה מכוחו, שהרי בכל רגע יש יצירה חדשה שלא הייתה בעולם. מאידך החשמל המופעל ע"י סוללה (בפנס) אגור כולו בספק זה, וממילא הכול מכוח המדליק מהרגע הראשון.¹⁶

נראה שחילוק זה רלוונטי גם ביחס לדפנות המחוברת למדחס החשמלי. נראה שאף לשיטות שהחיבור למדחס מעמידן כדופן קבוע, זה יהיה נכון ביחס לחיבור לספק שהאנרגיה אגורה בו, כמו סוללה, שהאנרגיה כבר נמצאת בה ברגע הראשון. אך אם הספק מחובר לשקע החשמלי, כלומר לחברת החשמל, הרי אנרגיה זו מיוצרת מדי רגע מחדש, וממילא אין כאן דופן העומדת לשבעה ימים. וראה בקובץ 'בית אהרון וישראל', תשרי-מרחשון תשע"ו (שנה לא, גיליון א [קפא]) שנטה להחמיר.

יש לקחת בחשבון שסוכה כזו מיועדת לסוגי ציבורים שונים במדינת ישראל וברחבי העולם, וקיים יסוד סביר להניח שיהיו אנשים שישתמשו בסוכה זו ליום או ליומיים, לאירוע, לטיול וכדו' ללא חיבורו לחשמל, וממילא זו אינה סוכה הראויה לשבעה. מצב זה אינו לכתחילה, ויש כאן פתח למכשלה לרבים (ראה ערוה"ש תרכט,ה).

14. ראה שו"ת יבי"א ח"ב סי' יז; בית-יצחק יו"ד סי' קכ; מחזה-אברהם או"ח סי' מא; הר-צבי או"ח סי' קמג; דבר-הלכה סי' לט ועוד.

15. השוואה זו עדיין צריכה עיון, שהרי בנר שבת וחנוכה המצווה היא בפעולת ההדלקה והיא צריכה להיות הדלקה שתימשך, וממילא אם הפעולה נגמרת מיד היא חסרת משמעות. אולם בסוכה אין מצווה על פעולת הבנייה, אלא רק שהסוכה תהיה קיימת. ממילא מה לי אם הסוכה בנויה באופן יציב ומתמשך או שבכל רגע היא נבנית מחדש, כשברור שתתחדש בכל רגע מסיבות טכנולוגיות? גם אם בעיני סוכה לשבעה, לא מצאנו שהימשכות קיומה צריכה להיות דווקא מכוח רגע בנייתה הראשון.

16. ראה שש"כ ח"ב פרק מג הע' כב בסופו; הליכות-שלמה פרק טו הע' 11.

3. המשך מצב קיים

נראה שדין זה מקביל לסוגיית 'המשך מצב קיים', המופיעה בכמה מקומות בשי"ס. יסוד הדין במשנה (שבת קנא, ב): "קורה שנשברה סומכין בספסל או בארוכות המטה, לא שתעלה אלא שלא תוסיף". ומבאר רש"י: "לא שתעלה דהוה ליה בונה". משמע שאם פעולתו היא רק כדי להמשיך מצב קיים, אינו נחשב לבונה, דהיינו שהקורה נשארה שבורה כמו שהיא, והוא עושה מעשה רק כדי שלא תיפול יותר. אבל להועיל ולתקן ממש אסור, וכן הובא להלכה בשו"ע שיג, ז.¹⁷

דבר זה נידון אף בנוגע לתיקון אותיות או תיבות בפרשיות התפילין שנמחקו קצת ורישומן עודנו ניכר והסופר חושש פן יימחקו עוד. לדינא מותר להעביר עליהן קולמוס להיטיב את כתיבתן, ואין בזה משום שלא כסדרן. והסיבה לכך היא שהוא רק מקיים מה שכבר היה שם ואין זה נחשב לתיקון (ראה באריכות בתה"ד סי' מח, וראה בהערה עוד דוגמא).¹⁸

במקביל לדיון האחרונים ביחס לנר חשמלי, שהובא לעיל, נציין מחלוקת אחרונים נוספת ביחס להדלקת נר חנוכה בעששית (אקווריום). הגמרא בשבת (כא, ב) דנה אם הדלקה עושה מצווה או הנחה עושה מצווה. לעניין יום טוב נפסק ברמ"א (תקיד, ג): "מותר להניח נר במקום שהרוח שולט בו כדי שיכבה אבל אסור להעמידו שם אם כבר הרוח מנשב". על בסיס זה נחלקו האחרונים בהדלקת נר חנוכה במקום שהרוח מנשב אך מדליקו באקווריום. מצד אחד, אם הדלקה עושה מצווה הרי כעת אינה ראויה לדלוק כל עוד לא סגר את הזכוכית, שהרי בוודאות תכבה.¹⁹ אלא נראה שהזכוכית היא ה'מתחזקת' את הדלקת הנר, ולכן יוצאים בהדלקה זו. ממילא אף בסוכה המתנפחת המתחזקת ע"י מדחס אוויר, יש להכשיר.

לסיכום, משמע ברוב האחרונים שאין הכרח שהדפנות יהיו ראויות לשבעה ימים, אלא צריכות להיות כשרות ודיין בשעתן. ואף ביחס לסוכה המתנפחת נאמר כן: עצם זה שהדפנות כשרות בשעת הישיבה והשימוש בסוכה, מספיק לכשרותן. ואף אם נחשוש לשיטות המצריכות דפנות כשרות כל שבעה י"ל שהחיבור לחשמל מספיק, וה'תחזוק' היום-יומי ע"י החיבור לחשמל מחשיב את הדופן כראויה לשבעה.

4. סיכום ביניים ופתרונות מעשיים

1. לרוב הדעות ומעיקר הדין לא נראה שיש בעיה לשבת בסוכה מתנפחת. הדפנות הינן כשרות אף שאינן מחזיקות שבעה ימים, ומתחזקות ע"י החיבור לחשמל ולמדחס. יש לציין שהיא כשרה אף בלעדי חיבור.

17. וראה באריכות ביביע-אומר (ח"ו א"ח סי' לה, אות ג) לגבי המשך פעולת שעון בשבת.
18. דוגמא נוספת ניתן לציין את דין מליחת בשר שנשרה, שאין איסור משום תיקון מנא בשריית בשר שלא נמלח ביום השלישי שחל בשבת, משום שזה רק להמשיך מצב נוכחי, ונמצא שאין תיקונו מועיל אלא להבא. לפיכך אינו נחשב כמתקן (ראה נו"ב מה"ת או"ח סי' צב).
19. ראה בשו"ת הר-צבי ח"ב סי' קיד, והוסיף בשם הגר"א רא"ם זצ"ל שהגאון המהרי"ל דיסקין היה מהדר שתהיה העששית תלויה ופתוחה בשוליה למטה כדי שבשעת ההדלקה ג"כ יכולים הנרות לדלוק אף בלי הסגירה. שיטתם בנויה על דברי הלבוש והפמ"ג שהדלקה עושה מצווה. אך הרצ"פ פרנק האריך ללמד זכות על מנהג המשתמשים בעששית. וכן התיר בספר לב-חיים (ח"ג קמז); 'מועד לכל חי' (כו, מ"ב), כה"ח (תרע"ה), יסודם בנוי על דברי ה"ט"ז (סק"ז) שאף אם אוחזה מעט זמן ואז מניחה כשהיא דולקת - יצא, שהרי הנחה עושה מצווה. וכך מובא בשם הר"מ אליהו, מקראי-קודש (הררי פ"ז [יד]). וראה שם באריכות.

2. לשיטת הגר"א, משנ"ב ועוד, יש מקום להחמיר, ולחבר מוטות עץ או פלסטיק אנכיים התומכים במסגרת, באורך של עשרה טפחים או יותר וביניהם חוטים במרחק של לבד. כך גם אם ירד הלחץ בחלקו העליון של הסוכה, יישאר שיעור הכשר סוכה.²⁰
3. אפשרות נוספת היא מילוי במים. תחתית הסוכה בנויה באופן שקיימת אפשרות למלא את הצינורות האופקיים במים, כדי לתת משקל לסוכה שלא תעוף. יתכן להציע לשיטות המחמירות שאדם ימלא יותר מהנצרך, כך שהמים יעלו וימלאו את העמודים האנכיים, עד גובה עשרה טפחים.

ג. מעמיד בדבר המקבל טומאה

יסוד דין מעמיד בדבר שאינו מקבל טומאה הוא במשנה (סוכה כא, ב) :
הסומך סוכתו בכרעי המטה כשרה, רבי יהודה אומר אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה - פסולה.

נחלקו הראשונים בפירושה של משנה זו, וביוצא ממנה לדינא. למעשה פסק בשו"ע (תרכט, ז) שיש להסתפק אם מותר להניח סולם ולסכך על גביו, אך הרמ"א אסר. לדעת הט"ז והמג"א (בתירוץ הראשון) אין איסור להעמיד בדבר המקבל טומאה גם לדעת המחבר ואפי' לדעת הרמ"א, וכך מכריע ערוך-השולחן (תרכט, יט), שאין איסור להעמיד את הסכך בדבר המקבל טומאה, ואין צריך לומר שמותר ע"י מעמיד דמעמיד, ומוסיף, "ולמה לנו להחמיר", וכן עיקר להלכה.

אולם בתירוץ השני של המג"א (תרכט, ט) הוא מציין שורה של ראשונים הסוברים שלכתחילה אסור להעמיד סכך על גבי דבר המקבל טומאה. והמשנה-ברורה (סי' תרל ס"ק נט) כתב שיש להיזהר מכך לכתחילה. אך בדיעבד אם העמיד בדבר המקבל טומאה כשר (שעה"צ שם ס"ק ס). לפי שיטות אלו, העמדת הסכך בנידון דידן ע"י מבנה הפוליאסטר אינו ראוי לכתחילה.

בשביל לצאת ידי שיטת המחמירים, ראוי להעמיד קורות עץ בקצות הסוכה תחת הסכך כך שיהיה מונח על גבן (ראה באה"ל תרל, א). אמנם, בשעת הצורך ובטיולים וכדו', נראה שאין חובה להחמיר בכך.²¹

יש לציין, שרצועות ה'סקוטש' המותקנות מעל סוכה זו כדי לייצב את הסכך, אינן פוסלות את הסכך אפילו למחמירים, שכן אם הסכך עומד בפני עצמו ורצועות אלו נועדו רק בשביל לחזק אותו, אין בעיה של מעמיד (ראה שו"ע תרכט, ח; משנ"ב ס"ק כו).

ד. הפעלת המדחס בשבת

שאלה נוספת המתעוררת בשימוש בסוכה זו בשבת, היא החיבור התמידי למערכת החשמל, וויסות לחץ האוויר המשתנה במהלך השבת ביחס לשימוש האדם בסוכה. בפשטות, השארת הסוכה מחוברת למדחס המחובר לחשמל לאורך השבת, אינה מהווה בעיה, שכן לאדם אין שום השפעה על ויסות הלחץ במדחס, שהרי אין שימוש ישיר

20. לחילופין ניתן להשתמש בטבעות המתכת המותקנות בארבע הפינות העליונות של המבנה, ויחבר אליהן מוטות מתכת על מנת ליצור מעין מסגרת חיצונית לסוכה שתחזיק את הדפנות אף כשהלחץ ירד. פתרון זה לא מעשי בשל הרצון של היצרנים ליצור מוצר נוח ופשוט להרכבה ונשיאה. אופציות אלו הובאו בקובץ 'בית אהרן' וישראל' שם, ונטה להחמיר ולחייב פתרונות אלו, והביא שהסכים עמו הרב יעקב מאיר שטרן.

21. ראה במנחת-שלמה (סי' מז) החולק על החזו"א, שלא מהני הנחת קורות ועי"ש. וראה עוד בשו"ת דבר-חברון חאו"ח סי' תקפ.

בדופן כלל. אם יתברר שיש לאדם השפעה כלשהי על הדפנות וויסות האוויר, לדוג' ע"י פתיחת הדלת או דריכה על הרצפה, נחזור למחלוקת הפוסקים בעניין מקרר, מזגן וכדומה, ויש לברר את הדין באופן אחר.²²

ה. פירוק סוכה בחול המועד

בגמרא (סוכה ט,א) נאמר: "אמר רב ששת משום ר"ע מניין לעצי סוכה שאסורים כל שבעה, ת"ל חג הסוכות שבעת ימים לה"י. ופסק השו"ע (תרלח,א): "עצי סוכה אסורים כל שמונת ימי החג בין עצי דפנות ובין עצי סכך", והוסיף הרמ"א שאפילו אם נפלה הסוכה, הם אסורים ואפילו תנאי לא מועיל. נמצא שיש איסור לפרק את הסוכה בחוה"מ כדי להשתמש בסכך ובדפנות, משום שהעצים אסורים בהנאה.²³ ניתן לדייק מלשון השו"ע: "ואין נאותין מהן לדבר אחר", שאסר רק במקרה שמתכוון להשתמש בדפנות למטרה אחרת, אך אם לא משתמש בהם - מותר. בסוכה מתנפחת לא נעשה כל שימוש, והצורך הוא רק בעצם הפירוק, ויש לבחון יש בכך הורדה בקדושה או ביזיון ואסור.

בשו"ת שואל-ומשיב (מהדו"ר ח"ג סי' כח) כתב שהדבר פשוט שאין לפרק את הסוכה בחג, כיוון שחלה קדושה על הסוכה ואי אפשר להפקיעה. בספר עיקרי-ד"ט (או"ח סי' ב אות כח) הביא שנחלקו בכך בני הישיבה, והוכיחו לאיסור כפי שאסור להתיר ציצית מבגדו אא"כ מעבירו לבגד אחר. ובהמשך הוא מוכיח מדבריו של הפחד-יצחק (עפ"י ב"י או"ח סי' כא) שאסור לבזות תשמישי מצווה "וכשהוא פוסל טלית כשר אין לך ביזיון גדול מזה". אמנם ראיות אלו ניתנו לדחייה, ראה בהערה.²⁴

הרא"י ולדנברג, בספרו ציץ-אליעזר (יג, סח) מביא את הגמרא (מח,א) האומרת שבמקרה שגמר לאכול ולהשתמש בסוכתו בסוף ימי חול המועד לא יתיר את סוכתו, ומפרש רש"י את סיבת הדבר שאם ירצה לשוב ולאכול לא תהיה לו סוכה. ודייק מכאן הרב ולדנברג שאין איסור לפרק את סוכתו מדין הפקעת קדושה. משמע שפירוק בעלמא מותר (וכך הביא הב"י סי' תרסו בשם הלבוש). מאידך, המאירי פירש אחרת את הגמרא (עפ"י דברי רש"י), וכתב שזה ביזוי מצווה ופריקת עול להתיר את סוכתו.²⁵

אמנם ביחס לסוכה מתנפחת, ניתן לומר שעצם הגדרתה כסוכה המתנפחת לזמן, ממילא הווי כמו שהתכוון מראש לפרקה במהלך המועד. וכך פסק הר"ד ליאור (דבר-חברון, או"ח סי' תקפה) ביחס לסוכות מתפרקות, שמותר להרכיב ולפרק בחוה"מ שזה צורך המועד ולצורך מצוות סוכה.²⁶

22. ראה מאמרו של הר"י רוזן "המשכת מצב במלאכות שבת - עקרון הלכטכני ויישומיו", תחומין כז.

23. ואף אם פירק את הסוכה, הקדושה נשארת על העצים ואסורים בהנאה. ראה אורחות-חיים בב"י סי' תרלח.

24. ביחס לראייתו הראשונה, ניתן לדחות, שהסוכה דומה לבגד הציצית ולא לפתילים, וממילא ברגע שהבגד אינו בעל ד' כנפות אזי אין בעיה להתיר את הפתילים. כך גם כאן, ברגע שהדפנות אינן כשרות לסוכה פקע שם סוכה, וממילא אין בעיה להסיר את הסכך, ראה עוד מג"א ס"ק ב. את הראיה מדברי הפחד-יצחק כבר דחה בשו"ת להורות-נתן (ז, מז) שיש הבדל בין הרצון להשתמש בבגד הציצית לצורך חולין וזה אסור, שזה מהווה ביזוי, לבין פירוק סתמי ללא שימוש חולין אחר שמותר, ואכמ"ל.

25. יש לציין שההנאה האסורה היא הנאה המכלה את החפץ, אך הנאה סתמית או צדדית מהחפץ ייתכן ולא נאסרת. וכך כתב במשנ"ב תרל"ח סק"ד. וממילא יש לדון בנידו"ד האם ההנאה בפירוק הסוכה ולקיחתה לטיול נחשבת הנאה המכלה את החפץ, או שמא זו הנאה צדדית ומותרת. יש שהוכיחו שקיים חילוק בין הנאה מגוף הסוכה שאסורה לבין הנאה חיצונית כמו מדמי הסוכה. ממילא גם פה, ההנאה אינה מגוף הסוכה אלא מהיכולת לקפלה ולשאתה לטיוליו, ראה בשו"ת אהלה של תורה ח"ב פט.

26. כיום יש המטיילים בחוה"מ ומחנים את מכוניותיהם בצורת ח"י"ת, ופורסים מעליהן סכך. ראה על כך בהרחבה מקראי-קודש (הררי, סוכות פרק ח [מט] עמ' תקסג דברי הרבנים).

אפיק נוסף, חדשני ומקורי מצאנו בכתבי האחרונים בני דורנו, המוכיחים שישנן סוכות שיוצאים בהן ידי מצוות סוכה ואעפ"כ אינן מתקדשות. ראייתם מסוגיית סוכות גנב"ך רקב"ש (סוכה ח,ב) העשויות לצל בלבד, ואף שהיושבים בסוכה מקיימים בה מצווה, הסוכה אינה מתקדשת. וכך נפסק בשו"ע (תרלח,א),²⁷ ומעיר המשנ"ב (תרלח,ג) :

ואין נ"מ בין סוכה חדשה לישנה, כל שסככה לשם חג. אבל היושב בסוכת רועים ובורגנין הרי היא כסוכה דעלמא שבשביל שנכנס ואוכל שם פתו, לא נתקדשה.

מתבאר מדבריו שישנן סוכות כשרות שאינן מתקדשות, וממילא יכול ליטול מהן ולפרקן. יש לציין שלא כתוב שאדם יכול להתנות כך על סוכתו שבנאה לצורך המועד. המדובר פה הוא על סוכה שאחרים עשאוה לשם צל ולא לצורך מצווה.²⁸

כיוון זה מהווה פתרון בעבורנו. אם נגדיר את הסוכה לצל בלבד או לצורך אחר ולא לסוכה, ממילא אף שיושב בה ואוכל בה, ואפילו כבר מהחג ראשון, היא לא תתקדש. וכך הביא הרש"ז אורבך במנחת-שלמה (תניינא סי' נד):²⁹

אך נראה שאפילו אם גם יושב בה בביהשמי"ש ג"כ לא נאסר, ואף בשעה שיושב בה ג"כ מותר, כי "מצות" סוכה ו"קדושת" סוכה אינן תלוין כלל זה בזה, ואמרין דכל סוכה שנעשתה לשם צל כשרה, אבל להתקדש בקדושת סוכה כעין חגיגה זה דוקא אם הזמין אותה להיות סוכה דמצוה. ולפי"ז משכח"ל שיעשה אדם סוכה ויהא רשאי ליהנות ממנה, וכגון שיתנה שאינו רוצה שהסוכה תהיה לשם מצוה אלא עושה אותה סתם לצל, ובכל פעם שיושב בה מתנה שמקיים בה את המצוה באופן ארעי, אבל אינו מייחד אותה להיות סוכה דמצוה...

כיוון זה שמציג הרש"ז אורבך נותן לנו אפשרות לבנות ולפרק את הסוכה המתנפחת בחוה"מ ללא חשש, אחרי שנגדיר את הסוכה כסוכה לצל ולא כסוכה למצווה.

ו. סיכום

1. מעיקר הדין סוכה חייבת לעמוד שבעה ימים. נחלקו הפוסקים אם דין זה נאמר אף על הדפנות או רק על הסכך. לרוב השיטות חיוב זה נאמר רק על הסכך.
2. בסוכה מתנפחת, אף לשיטות המצריכות דפנות ראויות לשבעה יכולים להסתפק בחיבור הסוכה למדחס האוויר השומר על לחץ גבוה בדפנות.
3. סיכוך הסוכה על גבי דפנות הפוליאסטר יוצרת בעיה של סיכוך ע"ג דבר המקבל טומאה. לשיטות החוששות לכך, ניתן לפתור זאת ע"י הנחת מוטות עץ על גבי הדופן.
4. השארת המדחס מחובר לסוכה ולחשמל לאורך השבת אינה מהווה בעיה בשל חוסר השפעת האדם ומעשיו על פעולת המדחס.
5. יש סבורים שקדושת הסוכה אינה מאפשרת לפרקה בחוה"מ, אא"כ נבנה אותה מחדש שוב בחג או לחילופין נגדירה כסוכה לצל ולא סוכה למצווה (הרש"ז אורבך).

27. ואף שכתבו אחרונים שצריך לחדש בה דבר (טפח) היינו למצווה מן המובחר, אך השו"ע לא הזכיר זאת.

28. ראה בברכי-יוסף או"ח תרלח,ב, שכתב שאדם לא יכול לשנות את הגדרת סוכתו. וכך בכה"ח סי' תרלח.

29. הליכות-שלמה, ליקוטים מפסקי הגרשז"א פ"ז סעי' כה-כו.